

**YABANCI MAHKEME
KARARLARI**

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ YÜKSEK MAHKEMESİNİN 1975 - 1976 DÖNEMİNDE VERDİĞİ ÖNEMLİ KARARLARDAN ÖZETLER (*)

Doç. Dr. Tayfun AKGÜNER

Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesinin (The Supreme Court of the United States of America) kararlarının bilinmesinin ve araştırılmasının Karşılaştırmalı Hukuk alanında çalışma yapma dışında iki büyük yararının daha olduğu kanısındayım. Bu yararlardan *birincisi*, gittikçe gelişen ve büyüyen Avrupa Ekonomik Topluluğu Hukukunda, Amerikan Hukuk sisteminin uygulamasından ve öğretisinden yararlanma zorunluluğunun ortaya çıkmasıdır. Çünkü, AET'ye üye olan üyelerin gerek birbirleriyle olan ilişkilerinde ve gerek AET Organları ile olan ilişkilerinde ortaya çıkan sorunlar, Federal bir devlet düzenine sahip olan A.B.D.'de de, eyaletler ve bunlarla Federal Devlet arasında çıkmış ve bu konularda birçok yargı kararı verilmiş bulunmaktadır. AET Hukukçusunun, anılan yargı kararlarından yararlanmak isteyeceği ve karşılaştığı bir hukuki sorunun daha evvel nasıl çözümlendiğini bilmek isteyeceği doğaldır. Amerikan yargı kararlarının bilinmesi ve araştırılmasındaki *ikinci yarar*, şirketler arasında tekelleşmeyi önlemeyi amaçlayan çok gelişmiş Amerikan Anti-trust Hukuku uygulamasının büyüyen ve tekelleşme eğilimi gösteren Avrupa'daki ortaklıklar ile bunları önlemeye çalışan AET arasında çıkan ve çıkması olası uyuşmazlıkların çözümünde yol gösterici bir rol oynayabileceğidir.

(*) Bu incelemenin hazırlanmasında, A.B.D. Adalet Bakanlığı Avukatlarından Bruce E. Fein'in "Significant Decisions of the Supreme Court, 1975 - 1976 Term" adlı kitabından geniş ölçüde yararlanılmıştır.

A.B.D. Yüksek Mahkemesi 1975 - 1976 döneminde gerek verdiği kararların içeriği ve gerek yapısı itibariyle büyük bir değişiklik geçirmiştir. Bu nedenle, her yıl özetlemeyi düşündüğümüz bu Mahkemenin kararlarının başlangıç dönemi olarak bu dönemi seçmiş bulunuyoruz.

12 Kasım 1975 tarihinde Yüksek Mahkeme yargıçlarından William O. Douglas'ın sağlık nedenleriyle emekliye ayrılmasından sonra, Yargıç John Paul Stevens Başkan Ford tarafından Yüksek Mahkemeye atandı. Yargıç Douglas, 36 yıldır Mahkemede görev yapmış ve "en uzun görev yapan yargıç" ünvanını da kazanmıştır. Yargıç Stevens ise, Chicago'da görev yapan "Yedinci Bölge İstinaf Mahkemesi"nde yargıç iken, Başkan tarafından Yüksek Mahkemeye atanmış ve 7 Aralık 1975 tarihinde Amerikan Senatosu tarafından Yüksek Mahkeme Yargıçlığı onanmıştır.

II. Önce Yüksek Mahkemenin verdiği, önemli bulduğumuz kararları daha somut olarak zikretmek, daha sonra da, gruplar halinde önemli kararlardan özetler vermek istiyoruz.

1 — Ölüm Cezası :

a. Mahkeme ölüm cezasının A.B.D. Anayasasına aykırı olmadığına karar verirken, Ceza Muhakemesi Usulüne ilişkin kanunlarda belirtilen usuli güvencelere uyulmasını şart koştur. Bu dönemde verilen *Gregg v. Georgia*¹ kararında, adam öldürme suçundan sanık Gregg, Georgia Eyaleti Ceza Kanununda bulunan "ölüm cezası" ile ilgili hükümlerin Anayasa'ya aykırı olduğunu iddia etmiştir. Davacı iddiasını iki gerekçeye dayandırmaktadır. Birinci gerekçe, "ölüm cezası"nın bir müessese olarak, kendiliğinden (soyut olarak) Anayasa'ya aykırı olduğu; ikinci gerekçe de, Georgia Ceza Kanununda ölüm cezası verilmesi için yargıcın takdirine yer veren bir hükmün bulunduğudır. Georgia Ceza Kanunu, polise mukavemet fiili sonunda bir polisi öldüren veya geçmişte ağır hapis cezasının verilmesini gerektirmiş suçlar işleyen bir kimsenin adam öldürmesi halinde, ölüm cezasına hükmedilebileceğini öngörmektedir. Davacı, bu hükmün ve "ölüm cezası"nın soyut olarak A.B.D. Anayasasının 8 inci² ve 14 ün-

1) 428 U.S. 153 (1976).

2) Anayasanın Ek 8 inci maddesi aynen şöyledir : "Aşırı bir kefalet

cü³ Ek Maddelerine aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Özellikle, ölüm cezasının “*dayanılmaz ve alışılmamış nitelikte bir ceza*” olduğunu ileri sürmüştür.

Yüksek Mahkeme verdiği kararda, ölüm cezasının “*dayanılmaz ve alışılmamış nitelikte bir ceza*” olduğu iddiasını kabul etmemiştir. Mahkeme Ek 8 inci maddeyi olayla ilgili olarak yorumlarken, “çağdaş toplum ölçülerine ters düşen bir ceza” verilmesi halinde, bunun “aşırı” olacağına, bir cezanın ancak “suçun önemi ve ağırlığı ile orantılı olmaması” ve “gereksiz eziyet doğurması” halinde, “dayanılmaz ve alışılmamış” sayılabileceğine karar vermiştir. Mahkeme, devamla, ölüm cezasının 32 eyalet kanunu ve Federal Devlet tarafından kabul edildiği için çağdaş olduğunu ve son yıllarda jüri-lerin oldukça fazla ölüm cezası verdiklerine değinmiştir.

b. *Woodson v. North Carolina* davası (4), kasten adam öldürme suçunun işlenmesi halinde takdire yer bırakmayan ve zorunlu olarak “ölüm cezası” verilmesini öngören North Carolina Ceza Kanununda bulunan bir hüküm nedeni ile açılmıştır. Yüksek Mahkeme, takdire yer vermeyen ve suçlunun kişisel durumunun ele alınmasına olanak tanımayan Ceza Yasalarının “çağdaş toplum ölçülerine ters düşen bir ceza” öngördükleri için Anayasa ile bağdaşmayacağını ve bu tür hükümlerin “Kongre ve Eyalet Meclisleri tarafından ilga edildiğini” örnek olarak göstermiştir. Ayrıca, zorunlu olarak ölüm cezasının verilmesi gereken hallerde jürilerin suçluyu “suçsuz” bul-

teminat olarak istenemez, aşırı para cezalarıyla dayanılmaz ve alışılmamış nitelikte ceza verilemez.”

- 3) Anayasanın Ek 14 üncü maddesinin Birinci Bölümü ise, şöyledir : “Birleşik Devletlerde doğup ya da onun uyrukluğuna geçip, veya onun yönetimine tâbi olan her fert, Birleşik Devletlerin ve ülkesinde ikamet ettiği devletin yurttaşıdır. Hiçbir federe devlet, Birleşik Devletler yurttaşlarının ayrıcalık ya da dokunulmazlıklarını kısıtlayan kanunlar yapamaz ya da uygulayamaz; hiçbir federe devlet, bir kimseyi, kanunî yollar dışında hayatından, hürriyetinden ya da mallarından yoksun kalamayacağı gibi, kendi yargılama alanına giren bir kimseden, kanunların himayesinden eşit biçimde yararlanmayı esirgeyemez (Metinler için bkz. Server TANİLLİ, “Anayasalar ve Siyasal Belgeler”, İstanbul 1976).

- 4) 428 U.S. 289 (1976).

ma yolunu tercih ettikleri ve bu da sanığın “kasıtlı ve uzlaşmalı adalet” ile karşı karşıya kalması sonucunu doğurduğu ve bunun daha önce Mahkeme tarafından verilen “*Furman Kararı*”na⁵ ters düştüğü de, Yüksek Mahkeme tarafından belirtilmiştir.

“*Woodson Kararı*” bir başka gerçeği daha ortaya çıkarmıştır. Bu da, hüküm veren yargıcın, ölüm cezası verebilme ihtimali karşısında, suçlunun karakterini ve suçun toplumda yarattığı etkileri daha dikkatli olarak gözönünde tuttuğudur. Bu belki eski devirlerde olduğu gibi, kişilerin yaşam şekillerine göre cezalandırılması şeklinde görülebilir, ancak, bilindiği gibi, Ceza Kanunlarındaki cezalar karakterleri, kişinin toplumdaki yerini veya alışkanlıklarını cezalandırma. Yüksek Mahkeme bu özelliği vurgulayan bir kararında, kişinin salt uyuşturucu maddeye alışkanlığı nedeniyle cezalandırılmayacağına karar vermiştir⁶.

2 — Çocuk Aldırma (Abortion) :

a. *Planned Parenthood of Central Missouri v. Danforth*⁷. davasında Missouri eyaletinin çocuk aldirmayı yasaklayan Yasa Hükümlerinin Anayasa’ya aykırı olduğu iddiası ileri sürüldü. Bu hükümlerden biri, hamileliğin ilk 12 haftasında eşin yazılı rızası olmadan veya eşin rızasına rağmen annenin hayatını kurtarmak amacıyla yapılanlar dışındaki tüm çocuk aldirmaları yasaklıyordu. Kararı yazan Yargıç Blackmun, kocanın çocuğun aldirmasını önlemedeki yararının, bu konuda Devletin yararından farklı olmadığına değinerek, annenin çocuğunu taşıması ve hamilelikten daha doğrudan ve gerçek etkilenmesi nedeniyle, onun (annenin) bu konudaki isteğinin babanın isteğinden daha önemli olduğunu belirtmiştir⁸. Mahkeme, Devletin, annenin sağlığı için gerekli olmadığı ve ceninin ana rahmi dışına sağ olarak çıkabilme ihtimalinin bulunduğu hallerde çocuk aldirmayı ya-

5) 1972 yılında verilen *Furman v. Georgia* (408, U.S., 238) kararında mahkeme ölüm cezası verilmesi sonucunu doğuracak jürilerin suçlu bulma kararlarında Jüriye tanınan geniş takdir yetkisinin “kasıtlı ve uzlaşmalı bir adalet” yarattığı için Anayasanın Ek 8 ve 14 üncü maddelerine aykırı olduğuna karar vermiştir.

6) *Robinson v. California*, 370 U.S. 660 (1962).

7) 428 U.S. 52 (1976).

8) 428 U.S. 52 (1976).

saklayabileceğine karar vermiştir. Anne sağlığının korunmasının ise, bir doktor tarafından fiziki, hissi, psikolojik, ailevi ve yaş faktörleri dikkate alınarak saptanabileceği başka bir kararda⁹ belirtilmiştir.

b. *Singleton v. Wulff* Davasında¹⁰ Yüksek Mahkemenin, kadının çocuk aldırma hakkını genişletici tutumunu sürdürdüğünü görüyoruz. Hukuki sorun, bir doktorun, Missouri Eyaletinin sağlık açısından zorunlu olmamakla beraber çocuk aldırma ameliyesini yaptıran fakir bir kadına, herhangi bir sağlık yardımı yapılmayacağını düzenleyen bir kanun hükmünün Anayasa'ya aykırılığını ileri sürüp süremeyeceğidir. Geçmişte, Mahkeme, federal yargı sisteminin bütün toplumsal anlaşmazlıkları çözmede hakem rolünü oynayamayacağı gerekçesi ile bu tip davaları reddediyordu¹¹. Fakat *Singleton* davasında, Mahkeme, eğer asıl davacı olması gereken kişi (olayda çocuk aldırma kadını) ile, üçüncü kişi (olayda doktor) arasındaki ilişki "yakın" ise ve asıl davacı olması gereken kişinin önünde birtakım "engeller" bulunuyorsa ve bu engellerin kişinin haklarını elde etmesini zorlaştırıcı içeriği varsa, bu tür davaların açılabilmesine karar vermiştir. Yüksek Mahkemeye göre, çocuk aldırma kadınının dava açarak hakkını elde etmesini önleyici iki engel bulunmaktadır. Bunlardan *birincisi*, kadının çocuk düşürme kararının bir dava ile herkes tarafından öğrenilmesini istememesi engelidir. *İkinci* engel

9) Doe v. Balton, 410 v.s. 179 (1973). 1973 yılında verilmesine rağmen, konuyu açıklayıcı ve temel kurallar getirici nitelikte bulduğumuz **Roe v. Wade** davasını burada zikretmek isteriz (Bkz. 410 U.S. 111, 1973). Bu davada Yüksek Mahkeme, hamileliğin ilk üç ayında annenin sağlığını korumak amacıyla çocuk aldırma için belli sağlık ve güvenlik şartlarının Devlet tarafından tayin edilebileceğine karar vermiştir. Yani Devletin bu konuda bir takdir yetkisinin bulunduğunu kabul etmiştir. Missouri Eyaleti bu takdir yetkisinden yararlanarak, hamileliğin ilk 12 haftasından sonra "saline amniocentesis" yöntemi ile çocuk aldırma yasaklamıştı. Yüksek Mahkeme bu yasağı Anayasa'ya aykırı bulurken, yasağı annenin istenmeyen çocuğu aldırma hakkına tecavüz eder nitelikte bulmuştur.

10) 428 U.S. 105 (1976).

11) Bkz. **Simon v. Eastern Kentucky Welfare Rights Organization**, 426 U.S. 26 (1976); **Warth v. Seldin**, 422 U.S. 490 (1975); **United States v. Richardson**, 418 U.S. 166 (1974).

ise, hamileliğin gelişmesinin herhangi bir davanın sonuçlanma süresini beklemeyeceğidir.

3 — Seçim Propogandası İçin Malî Bağışlar :

30 Ocak 1976'da Yüksek Mahkeme Federal Seçim Propogandası Kanununun önemli bazı hükümlerinin Anayasa'ya uygun olduğuna karar vermiştir. Kanunun Anayasaya uygun bulunan hükümleri arasında federal görevler için seçime giren adaylara kişilerden veya siyasi komitelerden 1000 dolar ile 5000 dolar arasında bağış yapılabilmesi vardır. *Buckley v. Valeo* kararında¹² Mahkeme mahalli seçim propogandası için yapılan harcamalara sınırlar getiren eyalet kanunlarını Anayasa'ya aykırı buldu. Böylece adayların belli konularda görüşlerine karşı olan kişilerin de, seçim propogandası sırasında görüşlerini yansıtabilme olanağı yaratılıyordu¹³. Federal Seçimlere girecek adaylar için de yukarıda anılan sınırları getirme eğilimi ortaya çıkmıştır¹⁴.

4 — Basın Özgürlüğü :

Son yıllarda A.B.D.'de basın organları ve yargı mercileri devam etmekte olan bir davanın, özellikle bir ceza davasının, safhalarının yayınlanıp yayınlanamayacağı konusunda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Basın organları dava safhalarının yayınlanmasının basın özgürlüğü nedeni ile engellenemeyeceğini iddia etmiş ve Yargı Mercileri de gerek sanığın çıkarları ve gerek jürinin etki altında kalabileceği gerekçesi ile bu durumu önlemek istemiş ve "gag orders" denilen kararlar vererek bu konudaki yayınları önlemek istemişlerdir.

Nebreska Press Association v. Stuart kararında¹⁵ Yüksek Mahkeme basına yayın yasağı koyan alt derece yargı mercii kararları-

12) 424 U.S. 1 (1976).

13) Örneğin, Kaliforniya'da Nükleer Enerji üreten santrallerin yapımını destekleyen adayların ve bunların kanun teklifleri için 1.1 milyon dolar harcama yapmalarına karşı, Nükleer Santral yapımına karşı çıkan grupların 3.5 milyon dolar harcamaları mümkün oluyor ve kanun teklifleri reddediliyordu (Bkz. California Annotated Code, Section 85303).

14) 427 U.S. 539 (1976).

15) 427 U.S. 539 (1976).

nın A.B.D. Anayasasının 1. Ekinin garanti altına aldığı özgürlükleri kısıtlayıcı niteliği bulunduğu için Anayasa'ya aykırı olduğuna karar vermiştir. Ancak, sanığa "adil bir yargılama" güvencesi sağlamak için eğer hiçbir olanak yoksa, o zaman, yayın yasağı konabileceğini de belirtmiştir. Yüksek Mahkeme anılan bu kararında bir yargı merciinin yayın yasağı koymadan önce, davayı yakın bir başka yargı merciine göndermesi, duruşmanın ertelenmesi, jüri üyelerinin yoğun bir şekilde sorguya çekilerek basın yoluyla etki altına girip girmediklerini anlaması, bir duruşma sırasında tarafların davanın konusu dışında sözler söylemelerine engel olması ve benzeri önlemleri alması gerektiğini de vurgulamıştır.

5 — Federalizm :

Bilindiği gibi, 1930'da Dünya Ekonomik Bunalımı ve II. Dünya Savaşından sonra bütün ülkelerde Devletin ekonomik yaşama müdahalesi çok artmıştır. Ancak, A.B.D.'de son zamanlarda halkın ağır ve etkisiz işleyen Devlet yönetiminin uygulamaları karşısında memnun olmadığı gene bilinen bir gerçektir. Yüksek Mahkemenin bir kararında¹⁶ aynen ifade ettiği gibi, "iyi hükümet etme sanatı, tecrübeli olmadan geçer...". Bu nedenle, eyalet idarelerinin yörelerinde geçmişteki deneylerinden de yararlanarak sosyal ve ekonomik sorunları daha iyi çözebilecekleri fikrinden hareketle, bu idarelerin yetki ve görev alanlarının genişletilmesi yoluna gidilmektedir. *New State Ice Co. v. Liebman*¹⁷ davasında, karara ayrışık oy yazan Yargıç Brandeis'in şu sözleri eyalet idarelerinin tecrübe ve deneylerinin bir başka açıdan daha yararlı olduğunu göstermektedir. Yargıca göre, "Federal sistemin bir yararı da, cesurca hareket eden bir eyaletin ilk defa uyguladığı sosyal ve ekonomik deneylerle, diğer eyaletlere bir laboratuvar gibi hizmet etmesi..." dir.

1975-1976 döneminde A.B.D. Yüksek Mahkemesi eyalet idarelerinin yetki ve görevlerini artırıcı üç karar vermiştir:

a. *National League of Cities v. Usery* davasında¹⁸ Mahkeme, Kongre'nin "commerce clause" yetkisi ile Adil İşçi Standartları Ka-

16) *Anderson v. Dunn*, 19 U.S. 226 (1821).

17) 285 U.S. 262 (1932).

18) 426 U.S. 833 (1976).

nununun ilgili hükümlerinin eyalet idarelerinde çalışan işçilerin asgari ücret ve fazla mesailerine uygulanamayacağına karar vermiştir. Mahkeme gerekçe olarak da, eyaletlerin egemenlik alanlarının bu suretle tecavüze uğradığını ileri sürmüştür.

b. *Hughes v. Alexandria Scrap Corp.* davasında ise¹⁹, eyalet idarelerinin kendi vatandaşlarının ürettiği mal ve hizmetleri diğer eyalet vatandaşlarının ürettikleri mal ve hizmetlere tercih etmelerini Yüksek Mahkeme Anayasa'ya aykırı bulmamıştır.

c. *Stone v. Powell* davasında da²⁰, Yüksek Mahkeme, federal üst yargı merciilerinin eyalet mahkemeleri üstündeki denetim yetkisini kısıtlayıcı bir karar vermiştir.

III. 1975-1976 Döneminde A.B.D. Yüksek Mahkemesinin Önemli Diğer Kararlarından Kısa Özetler :

1 — Ceza Hukuku (Polis ve Savcının Yetkileri) :

Bu dönemde, Mahkeme, Polis ve savcıların yetkileri konusunda genellikle Devlet lehine kararlar vermiştir :

— Amerikan Anayasasının Ek 4. maddesine aykırı olarak polis tarafından elde edilen ve ceza davasında kullanılan deliller hukuk davasında da Devlet tarafından veya Devlete karşı kullanılabilir²¹.

— Polis kamu malları üzerinde ve içinde şüpheli gördüğü şahısları, bu şahısların kaçma tehlikesi olmasa bile gözaltına alabilir²².

— Bir suç işlediği düşüncesi ile polis tarafından gözaltına alınan ve sorguya cevap vermeyen kişi belli bir süre sonra bir başka suç zanlısı olarak ve "Miranda Uyarıları" verildikten sonra tekrar sorguya çekilebilir²³.

— Sınır muhafızları bir trafik polisi gibi hareket ederek, kaçak olarak ülkeye girmeye çalışan kişilere engel olmak amacıyla, sınıra

19) 426 U.S. 794 (1976).

20) 428 U.S. 465 (1976).

21) United States v. Janis, 428 U.S. 433.

22) United States v. Watson, 423 U.S. 411 (1976) ve United States v. Santana, 427 U.S. 38 (1976).

23) Michigan v. Mosley, 423 U.S. 96 (1975).

yakın belli noktalarda motorlu araçları durdurup kontrol edebilir ve izleyebilir²⁴.

— Polis müsadere edilmiş otomobillerde her türlü araştırmayı yapabilir²⁵.

— Devlet tarafından bir kişinin bankadaki hesaplarına el konması halinde, o kişi, Anayasa'nın 4 üncü Ekindeki korumadan yararlanamaz²⁶.

— Bir vergi yükümlüsü, Anayasanın 5 inci Ekine dayanarak, muhasebecisi veya avukatı tarafından hazırlanan belgelerin Devlet tarafından kendisine karşı delil olarak kullanılmasını önleyemeyeceği gibi, Devletin gelir vergisi beyannamesine dayanarak kumar oynamak suçu için yapacağı takibatı da engelleyemez²⁷.

— Suç işlediği hakkında kuvvetli emareler bulunan kişinin ticari yazışmaları ve dosyalarının arama izni alınarak aranması Anayasanın 5 inci Ekine aykırı değildir²⁸.

— Bir jüri önünde şahitlik yapan ve aynı zamanda kendisi hakkında da soruşturma devam eden kişiye "Miranda Uyarıları"nın yapılmaması, usuli bir eksiklik sayılmaz²⁹.

— Polis memurlarının bir kişiyi yanlışlıkla suçlu olarak nitelermeleri, o kişinin Anayasal haklarını zedelemesini³⁰.

— Savcının yalan söyleyen bir şahitin ifadesini bilerek iddianamesinde delil olarak kullanması halinde 42 U.S. Code 1983'e göre, tazminata mahkûm edilmesi mümkün değildir³¹.

— Federal Mahkemelerin, emniyet örgütünün iç bünyesine ait disiplin önlemlerini denetlemeden kaçınmaları, hukuka uygundur³².

24) United States v. Martinez - Feurte, 428 U.S. 543 (1976).

25) South Dakota v. Opperman, 428 U.S. 364 (1976).

26) United States v. Miller, 425 U.S. 435 (1976).

27) Fisher v. United States, 425 U.S. 391 (1976) ve Garner v. United States, 424 U.S. 642 (1976).

28) Andresen v. Maryland, 427 U.S. 463 (1976).

29) United States v. Mandujano, 425 U.S. 564 (1976).

30) Paul v. Davis, 424 U.S. 693 (1976).

31) Imbler v. Pachtman, 424 U.S. 409 (1976).

32) Rizzo v. Goode, 423 U.S. 362 (1976).

2 — İrk Ayırımı :

1960'lerde A.B.D.'de zencilere karşı ırk ayırımını yasaklayan yoğun bir Yasama faaliyeti yapıldığını görüyoruz. Birmingham ve Selma gibi şehirlerde halkla kolluk kuvvetlerinin çatışması değindiğimiz yoğun Yasama faaliyetleri için bir ortam oluşturmuştur. Örneğin, Civil Rights Act (1964), the Voting Rights Act (1965), Fair Housing Title of the Civil Rights Act of 1968 önemli Yasama faaliyetleri olarak göze çarpar. 1970'lere kadar zencilerin işe girme, seçimlere katılma, ev satın alma ve kiralama konularında fırsat eşitliğine sahip olmaları isteniyordu.

1970'lerde ırk ayırımı konusu daha karmaşık hukuki sorunlar yarattı. Bu sorunlardan birçoğu "*affirmative action programs*" olarak anılan, ve zencilerin, üniversite ve meslek okullarına girmede, seçme hakkını kullanmada beyazlara tercih edilmesi sonucunu doğuran program ve yargı kararlarından çıktı. Federal Mahkemeler, ırk ayırımı yapılan okullardaki çocukları karma okullara göndermek için yoğun çabalar göstermiş ve devlet okulları bu konuda planlar hazırlamıştır.

1975-1976 döneminde Yüksek Mahkeme ırk ayırımı ile ilgili olarak şu önemli kararları vermiştir:

— Voting Rights Act, bir bölgenin, zencilerin nüfus oranına göre seçilmelerini sağlayacak şekilde seçim bölgelerine ayrılmalarını emretmemektedir³³.

— Belediyelerin görevleri arasında okullardaki ırk ayırımına son vermek için zencilere ucuz ev temin etmek yoktur³⁴.

— Hakkında ayırım yapılarak işe alınmayan bir kişinin yargı merciinden bunun hukuka aykırılığı konusunda karar alması halinde, o kişi işe ilk başvurma tarihinden itibaren bütün mali ve personel haklarını alır, yani yargı kararı geçmişe etkili olur³⁵.

— Özel okullar sırf ırk ayırımına dayanan nedenlerle bir zencinin kendi okullarına girmelerine engel olamazlar ve bu konuda sözleşme yapmaktan kaçınamazlar³⁶.

33) Beer v. United States, 425 U.S. 130 (1976).

34) Hills v. Gautreaux, 425 U.S. 284 (1976).

35) Franks v. Bowman Transportation Co., 424 U.S. 747 (1976).

36) Runyon v. Mc Crary, 427 U.S. 160 (1976).

— Irk ayırımı kavramı içine zencilerin korunması girdiği gibi beyazların korunması da girer³⁷.

— Irk ayırımının yapıldığını iddia eden, bu niyetin varlığını ispatlamak zorundadır. Bir işe girilmedi yapılan sınav, sonuçları itibariyle zencilerin aleyhine gözüксе bile, sınavın bu niyetle yapıldığı ispatlanmadıkça, Anayasa'ya aykırı değildir³⁸.

3 — Federal Mahkemeler ve Muhakeme Usulü :

— Sigorta ve emeklilik işlerinden çıkan uyuşmazlıklar Anayasa ve Federal Kanunları ilgilendirmediği sürece, mahalli Sulh Hakimleri tarafından çözümlenir³⁹.

— Eyalet mahkemeleri kendi görev alanlarına giren ve aynı zamanda federal mahkemeler önünde de savunulabilecek bir iddia karşısında, işin esasına girerse, federal mahkemenin yetki alanına tecavüz etmiş olmaz⁴⁰.

— Kâr amacı gütmeyen ve fakirlere hizmet eden bir Hastahane'nin Vergi Dairesi tarafından muafiyet şartlarının değişmesi ve bu şartların ağırlaştırılması karşısında fakir olduğunu iddia eden ve dava açmak isteyen kişinin hastahane aleyhine dava açmada gerçek bir menfaati yoktur⁴¹.

— Bir mahkemenin dosyasının fazla oluşu, sırf bu nedenle, davanın bir başka mahkemeye nakli için yeterli değildir⁴².

4 — Kamu Hizmeti ve Kamu Yönetimi :

1978'de A.B.D.'de 12 milyon civarında federal işlerde, eyalet idarelerinde ve belediyelerde çalışan memur bulunmaktadır. Bu A.B.D.'nin toplam işgücünün % 18.4'ünü teşkil etmektedir. Böylece

37) Mc Donald v. Santa Fe Trail Transportation Co., 427 U.S. 273 (1976).

38) Washington v. Davis, 426 U.S. 229 (1976).

39) Mathews v. Weber, 423 U.S. 261 (1976).

40) Aldinger v. Howard, 427 U.S. 1 (1976).

41) Simon v. Eastern Kentucky Welfare Rights Organization, 426 U.S. 26 (1976).

42) Thermtron Products, Inc. v. Hermansdorfer, 423 U.S. 336 (1976).

son yıllarda, bu ülkede, Personel Hukuku açısından büyük gelişmeler olmaktadır. 1975-76 döneminde Yüksek Mahkeme eyalet idarelerinde ve belediyelerde çalışan personeli ilgilendiren alana karışmama eğilimi göstermiştir:

— Bir belediye savurganlığı önlemek ve mahalli ekonomiye yardım amacıyla işe almada o yöre halkının öncelik alacağına karar verebilir⁴³.

— Bir polis memurunun savunması alınmadan meslekten çıkarılması, o kişinin başka bir iş bulmasını engellemediği için, Ek 14 üncü Maddenin garantileri içine girmez⁴⁴.

— Polis memurlarının saç, sakal ve bıyıklarının şekilleri, takma saç kullanmaları ve favori bırakmaları polis örgütü tarafından yasaklanabilir. Çünkü, bu yetki polis örgütünün kolluk yetkisi içine girer⁴⁵.

— 50 yaş bir polisin aktif olarak görev yapabileceği üst yaş sınırı olduğu için, bu yaşta polislerin emekliye ayrılmaları hakkındaki düzenlemede Anayasa'ya aykırılık yoktur⁴⁶.

— Öğretmenler sendikası ile toplu iş sözleşmesine oturan okul yetkilileri, daha sonra kanunsuz grev yapan öğretmenlerin işlerine son verirse, Ek 14 üncü Maddenin "*due process (hukuka uygun esas ve usullar)*" güvencesini zedelemiş olmazlar⁴⁷.

— Irk, renk, din, milli orijin ve kadın - erkek ayırımı ile hareket eden İdare'ye karşı Ek 14 üncü Maddenin 1 inci paragrafına göre dava açılabilir ve açılan bu davada yargılama giderleri ve avukatlık ücretlerinin İdare tarafından ödeneceğini düzenleyen federal bir yasada (Title VII of the Civil Rights Act of 1964) Anayasa aykırılık yoktur⁴⁸.

43) Mc Carthy v. Philadelphia Civil Service Commission, 424 U.S. 645 (1976).

44) Bishop v. Wood, 426 U.S. 341 (1976).

45) Kelley v. Johnson, 425 U.S. 238 (1976).

46) Massachusetts Board of Retirement v. Murgia, 527 U.S. 307 (1976).

47) Hortonville Joint School District No. 1 v. Hortonville Education Association, 426 U.S. 482 (1976).

48) Fitzpartrick v. Bitzer, 427 U.S. 445 (1976).

5 — Din ve Devlet İşlerinin Ayrılması (Lâiklik) :

A.B.D.'de meşhur *Everson v. Board of Education* kararında da belirtildiği gibi⁴⁹, laiklik ilkesi şu şekilde tanımlanmaktadır: "Ek 1 inci maddedeki "Establishment Clause" bir eyaletin veya Federal Devletin kilise kuramaması olarak anlaşılmalıdır. Ayrıca bir eyalet veya Federal Devlet bir dine veya bütün dinlere yardım edici kanunlar yapamaz. Aynı şekilde, bir eyalet veya Federal Devlet, zorla veya etki altında bırakarak bir kişiyi kiliseye gitmeye veya gitmemeye veyahut da o kişiyi bir dine inanması veya inanmaması için zorlayamaz. Bir kişi dini ibadet yerlerine gidip gitmemesine bakılarak cezalandırılmaz. Dini faaliyetlere ve kuruluşlara bunları destekleyici içerikte, oranı ne olursa olsun, vergi konamaz. Bir eyalet veya Federal Devlet dini kuruluş ve grupların ve bu kuruluş ve gruplar da eyalet ve federal devlet faaliyetlerine açık veya kapalı olarak katılamazlar⁵⁰.

1975-1976 Döneminde Yüksek Mahkeme Ek 1 inci Maddenin *Establishment Clause*'u ilgilendiren bölümü için önemli saydığımız şu kararları vermiştir :

— Bir kanunun establishment clause'u ihlal edebilmesi için şu üç hususa bakmak gerekir :

- a. Kanun Yasama Organı tarafından dini amaçla çıkarılmalıdır.
- b. Kanunun dini faaliyeti azaltıcı veya çoğaltıcı etkisi olmalıdır.
- c. Kanun Devleti dini işlere sokucu içerikte bulunmalıdır.

Bu nedenle, bir eyalet yasama meclisinin içinde dini derslere ağırlık veren okulların da bulunduğu özel okullara mali yardımda bulunmasında Anayasa'ya aykırılık yoktur. Çünkü, Devlet burada "tarafsız" olarak davranmaktadır⁵¹.

— Bir eyalet yüksek mahkemesinin dini içerikte ve tamamen dini kuralları uygulayıp karar veren bir Kilisenin kararını esastan

49) 330 U.S. 1 (1947).

50) Lieberman, Jethro K., "Understanding Our Constitution", New York, 1968, s. 142.

51) *Roemer v. Board of Public Works of Maryland*, 426 U.S. 736 (1976).

incelemesi, yargı yetkisinin dışına çıkması olur ve dolayısıyla Anayasa'ya aykırıdır⁵².

6 — Yabancılar Hukuku :

Son 20 yılda A.B.D.'ne her sene yasal olarak 375.000 göçmen kabul edilmektedir⁵³. Yüksek Mahkeme, 1975-1976 döneminde de, geçen dönemlerde olduğu gibi, yasal yollardan A.B.D.'ne giren göçmenleri korumak için özel bir gayret sarfetmiştir. Kararlar şöyle özetlenebilir:

— Devlet memuru olmak için sınava giren bir Amerikan vatandaşı ile göçmen statüsünde olan bir yabancı arasında ayırım yapılması, Anayasa'nın Ek 5 inci maddesine aykırıdır⁵⁴.

— İnşaat mühendisliği mesleğini yalnız A.B.D. vatandaşlarına açık tutan Puerto Rico Eyalet Kanunu, bir göçmenin yeteneğini, gelişmesini ve mali sorumluluk duygusunu dikkate almadığından Anayasa'ya aykırıdır⁵⁵.

— Kongre, göçmen statüsündeki kişilere ek sağlık sigortası sağlanması konusunda ek birtakım şartlar arayabilir ve göçmenlere sağlık sigortası sağlanması konusunda Anayasanın kendisine yüklediği bir zorunluluk yoktur⁵⁶.

— Yasal olmayan yollardan A.B.D.'ne giren ve kaçak çalışmak isteyen göçmenlerin işçi statüsünde çalışmalarını yasaklayan ve böylece o yöredeki Amerikan işçilerinin de çıkarını korumaya yönelik Kaliforniya Eyalet Kanunu Anayasa'ya aykırı değildir⁵⁷.

52) Serbian Eastern Orthodox Riocese for the United States of America and Canada v. Dionisije Milivojevich, 426 U.S. 696 (1976).

53) Annual Report of the Attorney General, Department of Justice, 1975, s. 166.

54) Hampton v. Wong, 426 U.S. 88 (1976).

55) Examining Board of Engineers, Architects and Surveyors v. Flores de Otero, 426, U.S. 572 (1976).

56) Mathews v. Diaz, 426 U.S. 67 (1976).

57) De Canas v. Bica, 424 U.S. 67 (1976).

7 — Tutuklu ve Hükümlüler, Bunların Hakları :

1976 yılında tahminen 250.000 kişi eyalet ve federal cezaevlerinde tutuklu ve mahkûm olarak bulunuyordu⁵⁸. Bu dönemde Yüksek Mahkemenin tutuklular, mahkûmlar ve bunların hakları ile ilgili olarak verdiği önemli kararlar, özetle, şöyledir:

— Bir kişinin yargılanması bittikten sonra ve mahkûm olarak cezaevine konduktan sonra, duruşmasında kanuni olmayan delillerin esas alınıp mahkûmiyetine karar verildiğini iddia etmesi, yargılama safhasında ileri sürülmesi gereken bir iddia olduğu için, bilahare incelenmesi mümkün değildir⁵⁹.

— Bir sanığın duruşma sırasında cezaevi elbisesi içinde bulundurulması jüriyi etkileyeceğinden, yapılan duruşması usule ve hukuka aykırı olabileceği gibi, sanığın da, Anayasa'nın Ek 14 üncü maddesinde haklarını ortadan kaldırıncı içeriktedir. Sanığın bu durumu duruşma esnasında ileri sürmemesi, sonucu değiştirmez⁶⁰.

— Anayasa'nın Ek 14 üncü maddesindeki garantiler, bir mahkûmun cezaevi disiplinini bozması nedeniyle bir başka cezaevine naklini veya aynı cezaevinde bir başka koğuşa konmasını kapsamaz⁶¹.

— Ek 5 inci Maddedeki hukuka uygun esas ve usuller prensibinin içine mahkeme tutanaklarının harç alınmadan bedava olarak taraflara verilmesi girmez⁶².

8 — Devletin Ekonomik Hayata Müdahalesi :

A.B.D.'de Devletin günlük hayata müdahalesi gittikçe artan bir oranda olmaktadır. Özellikle, son yıllarda, çevre korunması ile ilgili yasaların çıkarıldığı göze çarpılmaktadır. Örneğin, 1969 yılında *National Environmental Policy Act* (NEPA), 1970'de *Earth Day* ve *Clean Air* yasalarında yapılan değişiklikler, 1972 yılında *Federal Water Pollution Control Yasası*'ndaki değişiklikler sayılabilir.

58) Annual Report of the Administrative Office of the U.S. Courts. Washington, U.S. Government Printing Office, 1976, s. 93.

59) Stone v. Powell, 428 U.S. 465 (1976).

60) Estelle v. Williams, 425 U.S. 501 (1976).

61) Meachum v. Fano, 427 U.S. 215 (1976).

62) United States v. Mac Collom, 426 U.S. 317 (1976).

Federal düzeyde tekelleşmeyi önleyen en önemli yasa 1890 yılında çıkarılan *Sherman Act*'dir. Bu dönemde Yüksek Mahkeme tekelleşme konusunda iş çevreleri lehine gelişen kararlarının çizgisini değiştirmiştir.

Taşınır değerler (securities) konusunda, Yüksek Mahkeme şirketler ve iş çevreleri lehine kararlar vermiştir. Ayrıca, Mahkeme, şehir imar planları konusunda ve yabancı ülkelerle girişilecek iş ilişkilerine ait kararlar da vermiş bulunmaktadır.

Şimdi bu kararlardan önemli bulduklarımızı özetleyelim:

— Bir kamu makamı, çevre korunması bakımından kişiye ruhsat veya izin vermeden, o bölgede bir Çevre Korunma Planı'nın yapılmasını şart koşabilir⁶³.

— Arsa satan bir kişinin, genişliği ne olursa olsun elindeki arazisini 50 parselden fazla parsele bölmesini, çevre sağlığı ve korunması bakımından yasaklayan bir Kanun (*the Interstate Land Sales Full Disclosure Act*) Anayasa'ya aykırı değildir⁶⁴.

— Hava kirliliğini önlemek amacıyla İdare tarafından konan standartların yatırım yapmak isteyen kişi tarafından teknolojik ve ekonomik açılardan karşılanmasının imkânsız olduğunun ispatlanması halinde dahi geçerli olması gerekir⁶⁵.

— Bir elektrik şirketinin, bedava elektrik ampülü dağıtması tekelleşme yasağı içine girer⁶⁶.

— Bir şirket hisse senetlerinin hile ile el değiştirmesini ve yolsuzluk yapılmasını kusuru sonucu keşfedemeyen bir muhasebe bürosunun sahipleri aleyhine tazminat davası açılmaz. Kanun hisse senetleri alıcı ve satıcısının kusuru nedeniyle dava açmasına olanak vermemektedir⁶⁷.

63) *Kleppe v. Sierra Club*, 427 U.S. 390 (1976).

64) *Flint Ridge Development Co. v. Scenic Rivers Association of Oklahoma*, 426 U.S. 776 (1976).

65) *Union Electric Co. v. Environmental Protection Agency*, 427 U.S. 246 (1976).

66) *Cantor v. Detroit Edison Co.*, 428 U.S. 579 (1976).

67) *Ernst and Ernst v. Hochfelder*, 425 U.S. 185 (1976).

— Şehir belediyesinin, şehir imar planlarında değişiklik yapılmadan önce, o şehirde oturan kişilere referandum yoluyla başvurulmasını öngören düzenlemesi Anayasa'ya aykırı değildir. Çünkü, bu konuda yapılan referandum, düzenleme ve kanun yapma yetkisinin devri mahiyetinde görülemez⁶⁸.

— Devletin egemenliği ve hükümet tasarrufları doktrinleri, bir yabancı devletin sahip olduğu ve tamamiyle ticari amaçla çalışan şirketinin borçlarını ödememesine cevaz vermez. Bu nedenle, Amerikan Mahkemeleri, Amerikan firmasının yanlışlıkla ödediği paraları geri vermesi için, yabancı bir devletin sahip olduğu şirket aleyhine karar verebilir⁶⁹.

— Tarihi ve turistik bir kentte seyyar satıcıların satışlarını yasaklamakta Anayasa'ya aykırılık yoktur. Çünkü, hukuka uygun kamu yararı bunu gerektirdiği gibi, ekonomik yaşamın düzenlenmesinde yalnız Anayasa'nın "eşitlik" ilkesine dayanılamaz⁷⁰.

9 — İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik :

İşçi sendikaları "*Ulusal İş İlişkileri Kanunu*"na göre açılan önemli davalarda başarı kazandılar. Bunlardan önemli üçünü zikretmekle yetiniyoruz:

— Toplu iş sözleşmeleri esnasında, sendikaların kendilerine üye işçilerin fazla mesai yapmamaları yolundaki girişimlerini önleme çabası, Federal İşçi - İşveren politikasına uymaz⁷¹.

— Federal Mahkemelerin "*sempati grevleri*" olarak adlandırılan, bir başka işyerindeki grevi destekler mahiyetteki grevler üzerinde yetkisi yoktur⁷².

68) City of Eastlake v. Forest City Enterprises, Inc., 426 U.S. 668 (1976).

69) Alfred Dunhill of London, Inc., v. Republic of Cuba, 425 U.S. 682 (1976).

70) New Orleans v. Dukes, 427 U.S. 297 (1976).

71) International Association of Machinists and Aerospace Workers v. Wisconsin Employment Relations Commission, 427 U.S. 132 (1976).

72) Buffalo Forge Co. v. United Steelworkers of America, 428 U.S. 397 (1976).

— Sosyal sigortadan emekli bir kişinin sağ çocuklarına bağlanan maaşta, nesebi sahih ve gayri sahih ayırımının yapılması, hukuka uygundur⁷³.

10 — Vergi Hukuku :

Son yıllarda A.B.D.'de sosyal hizmetlerin ve sosyal güvenlik kurumlarının artan giderlerini karşılama çabası hem Federal düzeyde hem de eyalet düzeyinde büyük bütçe açıklarının çıkmasına neden oldu. 1975-1976 döneminde Yüksek Mahkeme mahalli vergilerin artırılmasını önleyici engelleri ortadan kaldıran kararlar verdiği gibi, enerji sorunu ve bunalımının çözümünde federal düzeyde alınacak önlemleri kolaylaştırıcı kararlar vermiştir. Önemli olan şu iki karara değinebiliriz:

— Dışalım yoluyla getirilen otomobil lastiklerinden mahalli idareler tarafından kıymet artış vergisi alınmasında Anayasa'ya aykırılık yoktur. Çünkü, Federal Hükümete ait olan vergi koyma ve dolayısıyla dışticareti düzenleme yetkisi ile kıymet artış vergisi arasında bir ilişki bulunmamaktadır⁷⁴.

— Yürütmenin petrol ve petrol ürünleri dışalımını için lisans alınması usulüne dışalım zorlaştırıcı birtakım idari ve mali kayıtlar getirmesinde, konunun ulusal güvenlik ve enerji bunalımı ile yakından ilgisi olması nedeniyle, kanunlara ve Anayasa'ya aykırılık yoktur⁷⁵.

SONUÇ

1. 1975-1976 döneminde Yüksek Mahkeme özellikle tutuklu ve mahkûmun hakları, ceza adaleti ve cezaevleri konularında daha evvel kabul ettiği ölçütleri daha geniş yorumlamayı reddetmiştir. Bu biraz da Amerikan toplumunda suç ve suçluluk oranının artması nedeniyle olmuştur.

73) Mathews v. Lucas, 427 U.S. 495 (1976).

74) Michelin Tire Corp. v. Wages, 423 U.S. 276 (1976).

75) Federal Energy Administration v. Algonquin SNG, Inc., 426 U.S. 548 (1976).

2. Gerek Vietnam Savaşının ve gerek Watergate olayının neden olduğu Amerikan toplumunun Federal Hükümete sarsılan ve azalan güveni, özellikle, Federal Devlet - Federe Devlet ilişkilerinde Yüksek Mahkeme tarafından da kabul edilmiş bir olgu olarak göze çarpmaktadır.

3. Bu dönemde de yargıçların, kendilerini Yüksek Mahkemeye atayan Başkan'ın siyasi düşüncelerinden bağımsız hareket ettikleri ve her olayda verecekleri kararın daha önceden pek tahmin edilemediği saptanabilmektedir.

4. Yüksek Mahkemenin yavaş yavaş "tutucu" bir eğilim içine girdiği söylenebilir.

Mayıs 1978